

Els orígens del càmping com a activitat turística a Catalunya*

Sílvia Izquierdo i Molinas

Centre Internacional d'Estudis i Recerca del Turisme

Escola Universitària de Turisme i Direcció Hotelera

Universitat Autònoma de Barcelona

1. Introducció

L'estudi dels orígens del càmping permet conèixer l'evolució i implantació d'aquesta activitat turística rellevant per al sector turístic català i espanyol. Constitueix un dels pilars cabdals d'aquesta indústria a Catalunya, en la qual conflueixen una demanda creixent de turistes (més de 31 milions de pernoctacions al 2000; DIRECCIÓ GENERAL DE TURISME, 2001) que escull aquesta manera de practicar i entendre les vacances; una oferta superior a l'hotelera (255.827 places respecte les 232.061 del total hotelier, IDESCAT, 2002) i de qualitat que s'estén en les àrees predominantment turístiques (principalment en el litoral), així com esdevé una font d'ingressos important per al sector turístic (49.000 milions de ptes a l'any 2000; DIRECCIÓ GENERAL DE TURISME, 2001).

Tot i aquestes dades, s'ha d'entendre el fenomen del càmping com quelcom més que una simple oferta turística de les múltiples existents. És una activitat i pràctica turística que molts usuaris la consideren com a filosofia de vida durant les vacances, i té les seves pròpies característiques i especificitats: pernoctació a través de l'acampada, cert retrobament amb la natura, convivència a l'aire lliure, establiment de vincles socials més estrets amb la família i altres campis-

* Aquest article forma part de la memòria de recerca de Tercer Cicle en Geografia Humana titulada *El Turisme de Càmpings: Filosofia de Vacances o Residència Secundària Alternativa? Estudi Empíric del Cas de Catalunya*, recolzada per una beca predoctoral concedida pel CINERT i l'Escola Universitària de Turisme i Direcció Hotelera de la Universitat Autònoma de Barcelona.

tes, etc.; a més de ser considerada com una de les opcions vacacionals més populars i que va contribuir en la democratització de l'accés a les vacances per les classes socials menys afavorides econòmicament.

En el present article es pretén copsar el sorgiment d'aquest tipus de turisme i la seva evolució fins arribar a la seva situació actual a Catalunya.

2. Els primers campaments

La història del càmping té una clara relació amb l'existència i evolució del primer alberg mòbil que va servir per allotjar-hi els individus a l'hora de portar a terme les primeres acampades, és a dir, les tendes de campanya. Els campaments pioners de tendes es van crear amb una funció completament diferent a la turística: servien d'allotjament temporal a les milícies que es desplaçaven d'uns territoris a d'altres amb l'afany de conquerir terres i d'estendre el seu domini polític; tenien una clara vocació militar. Les tendes d'acampada de l'Imperi Romà eren fàcilment transportables, lleugeres i ràpidament muntables i desmuntables, i la seva estructura era molt semblant a les actuals tendes de tipus *canadenca* (STRONG i BROWN, 1976).

Els campaments militars romans establerts permanentment en un determinat indret van donar lloc a la creació d'algunes ciutats, que van adoptar el model rectangular i quadriculat de la disposició d'aquests elements d'acampada per fundar les ciutats; tot contemplant-se similituds amb el lloc central del campament que corresponia a la plaça central de la ciutat, coneguda amb el nom de *forum*, on es creuaven els dos carrers principals: el *cardo* (de nord a sud), i el *decumanus* (d'oest a est).

Altres cultures van utilitzar aquests albergos mòbils per formar campaments i per instal·lar-s'hi temporalment, com va ser el cas dels otomans, entre molts altres. Les tribus nòmades, com els tuàregs al Sàhara o els beduïns al Pròxim Orient, han utilitzat els campaments de tendes per a altres finalitats a les militars: com a residències mòbils en els seus desplaçaments amb els seus ramats per aconseguir condicions més òptimes per sobreviure en el medi àrid (MONTAGNE, 1975). Així, doncs, en l'actualitat encara es troben campaments amb finalitats diferents a les turístiques, com és el cas del seu ús residencial per a tribus nòmades o per refugiats de guerra.

3. Els campaments moderns

Els primers campaments amb una certa funció turística i de lleure els situem a principis del segle XIX. Són els anomenats **campaments moderns**, ja que introduïren un nou ús al típicament militar i residencial.

L'esmentat període correspon al moment en què la Revolució Industrial ja s'havia implantat amb força a la major part de l'Europa Occidental, i quan

es començava a copsar de forma clara quins havien estat els seus efectes negatius: contaminació de les àrees on estaven ubicades les indústries; malalties de caire respiratori que afectaven una gran part de la població obrera que treballava en elles o vivia en els suburbis colindants de les instal·lacions fabrils, amb les seves consegüents repercussions perverses (altes taxes de mortalitat, etc.); i una vida monòtona i tancada dins aquesta bombolla grisa i degradant.

3.1. Moviments culturals i socials propulsors del lleure a l'aire lliure

És el moment històric en el qual sorgeixen els **moviments higienistes** de denúncia de les condicions nefastes de vida a les quals estaven sotmesos els obrers de les fàbriques i les seves famílies; moviment que va ser impulsat per un conjunt de metges que van difondre la necessitat de gaudir d'una vida més saludable i lluny d'aquestes zones mediambientalment deteriorades. La majoria d'aquests metges van començar a receptar als seus pacients estades lluny de les fàbriques, en indrets on la contaminació no existís i on la natura en el seu estat més pur hi fos present, malgrat fos una situació paradoxal, ja que els obrers, en un principi, no podien permetre's el luxe de deixar de treballar.

En aquesta mateixa època va emergir el **moviment romàntic**; corrent que admirava i glorificava la vida senzilla i poc complexa dels *personatges* i col·leccius que tenien un contacte constant amb el medi natural (ètnia gitana, pagesia, nòmades, etc.). Precisament, a través del romanticisme es difonia un retorn cap a la natura, per contemplar-la i gaudir de tots els seus plaers, ja que les ciutats havien esdevingut àrees insalubres incapaces d'oferir necessitats vitals per a les persones. Significava un retorn cap als orígens, caps als territoris rurals i naturals on abans del període industrial, la població treballadora hi vivia (FRAGUELL, 1994). D'aquesta forma, van sorgir les primeres manifestacions d'aquesta escapada de les ciutats; és a dir, les primeres excursions cap al camp i a la natura.

3.1.1. Els moviments higienistes

Els moviments higienistes van ajudar a formar la mentalitat i filosofia campista. Concretament, tal com indica l'autor Luis URTEAGA (1980), l'higienisme va ser un corrent de pensament que es va començar a constituir a finals del segle XVIII, i el seu apogeu coincideix amb la consolidació de la Revolució Industrial a l'Europa Occidental en el segle XIX. Aquest moviment, que va ser impulsat per metges, es basava en el fet que hi havia dos elements essencials que afavorien l'aparició de malalties presents en aquella època: l'entorn ambiental i el medi social. Ja es contemplava que segons les condicions físiques de l'entorn, vinculades amb el seu major o menor grau de salubritat, comportaven

l'emergència de determinats trastorns de salut sobre les persones. Aquest resultat perjudicial era conseqüència del que Urteaga anomenava *medi social*:¹

«...entre els higienistes estava generalitzada una concepció de la malaltia com a producte social...» (URTEAGA, 1980, p. 23).

Tal com es desprèn d'aquesta cita, en aquesta època van emergir nombrosos canvis socials, que produïen fortes repercussions sobre el medi natural que el degradaven i el pol·luïen i repercutien negativament sobre la població.

Els higienistes van ser els primers de criticar les condicions de vida i laborals dels treballadors i treballadores de les ciutats industrials i fabrils, i van proposar i difondre tot un conjunt de mesures de caire higiènic i social per tal d'assolir certes millores en les vides d'aquestes persones i les seves famílies. A més, es va esbossar una línia de pensament de tipus social a través del qual els higienistes portaven a terme les seves investigacions i les seves propostes. Aquests temes estaven vinculats amb les característiques de la societat de l'època (el sistema polític, la moralitat i les costums, la lluita de classes, etc.); elements que condicionaven el comportament i la vida dels individus. Realitzaven també altres investigacions empíriques de caire geogràfic que eren conegudes amb el nom de *topografies mèdiques*, i en les quals es feien estudis estadístics sobre l'origen i difusió de les malalties, amb la seva corresponent taxa de morbiditat i la seva localització geogràfica i territorial.

Els treballs dels higienistes, malgrat aquest cert tarannà moralitzador, van contribuir en la presa de consciència de la necessitat de canvis socials vinculats amb les millores de la qualitat de vida, així com de reivindicació d'assolir drets dignes i fonamentals per a les classes pobres que, almenys, afavorissin la consecució dels elements essencials per gaudir d'una vida digna (millors habitatges, treballs menys durs, escurçament de la jornada laboral, etc.). Es va potenciar més la medicina i les mesures higienistes que eren essencials per preservar la salut i reduir la mortalitat dels contingents treballadors, i la temàtica de la salut va esdevenir un dels problemes importants a resoldre en els estats europeus occidentals.

Fins i tot, diversos metges higienistes van començar a recepatar als seus pacients estades lluny d'aquest ambient hostil, per tal de retrobar-se per uns dies, amb una atmosfera molt més sana i propera amb la Natura, malgrat que, en un principi, la classe obrera no podia allunyar-se del lloc de treball perquè si ho feia el perdia. Però, precisament, com es veurà en els apartats següents, es van popularitzar, ja a finals de segle XIX, els campaments de vacances lluny dels centres industrials, alguns potenciats pels mateixos empresaris de les fàbriques, per tal d'afavorir estades en un ambient més saludable on el treballador adquirís noves forces per al major rendiment en el seu lloc de treball habitual.

¹ Les condicions que es donaven en la societat i que tenien com a màxim protagonista la humanitat i les seves accions que repercutien sobre l'entorn físic natural i sobre la resta de persones.

3.1.2. *El Romanticisme*

El moviment romàntic va sorgir com a resposta reaccionària a la Il·lustració, a principis de segle XIX, i és, sense cap mena de dubte, un dels antecedents directes de l'impuls de les acampades en el medi natural. Va esdevenir un corrent de pensament no només aplicat a la ciència literària, sinó que va instaurar la seva influència en la resta de ciències humanes.

El romanticisme propugnava un trencament amb les normes socials preestablertes tant per les institucions polítiques com religioses, i anhelava un retorn cap a la llibertat de l'ésser humà en les seves pròpies decisions, mitjançant la seva reflexió profunda i interior, a través d'un màxim lligam o contacte amb la Natura, element essencial i simbòlic que proporcionava aquesta llibertat d'esperit a cada persona.

Concretament, la visió del romàntic copsava que la Natura era quelcom animat i un testimoni de la identitat de l'individu amb ella. Conseqüentment, sorgia la idea que per tal que una determinada persona es coneixés interiorment, calia descobrir els elements integrants d'aquesta Natura, dels quals l'individu formava part. Es tractava, també, que l'ésser humà experimentés sensacions derivades d'aquest apropament a l'entorn natural que l'envoltava per tal d'assolir una llibertat pura, sense restriccions ni normes imposades de cap tipus:

«...El passeig pel camp constitueix un exercici ineludible de l'artista. (...) Per la pelegrinació en la Natura l'artista compleix un crit inscrit en el seu cor; anar cap a ella és tornar cap a ell mateix. Per la mateixa fusió i animació de la natura es converteix en repòs de nostàlgies, angoixes i records, sobretot, aquella natura penetrada pel silenci, la penombra, la sol·litud o projectada cap a la llunyania...» (traducció pròpia de TOLLINCHI, 1989, p. 457).

Com s'observa en aquesta cita, el coneixement profund de la Natura, mitjançant la percepció i experimentació de sensacions per part de l'individu, passava necessàriament per assolir un contacte entre ell i Natura, i aquest nexa d'unió s'havia de portar a terme *in situ*, és a dir, en el mateix entorn natural més pur, ja sigui camp o muntanya. Per això, a partir d'aquest desig d'apropament, emergiren les primeres sortides o excursions amb la finalitat de contemplar-la i de conèixer els elements que la configuren.

Van sorgir obres literàries de caire romàntic que exaltaven la bellesa d'allò més simple i natural, i que van tenir rellevància i difusió entre la societat europea de l'època. Aquest fou el cas de la nova versió de l'obra de Rousseau titulada *La Nova Eloïsa*, on, en la seva carta núm. 23, feia una evocació precisa i detallada del paisatge alpi, contribuint al gran ressò d'aquesta zona; i en part, a causa de l'èxit del llibre, es van posar de moda els viatges als Alps per gaudir de la contemplació de les imatges bucòliques de les àrees de muntanya. Però això no només es va limitar a l'arc dels Alps, sinó que també els Pirineus es van

convertir en indrets obligatoris d'estada per a aquelles persones que tenien l'oportunitat de realitzar el *Grand Tour* italià (TOLLINCHI, 1989).

Un altre dels elements bàsics de la mentalitat romàntica va ser l'èmfasi en la individualitat, en el sentit que la pròpia persona per tal d'assolir la premissa fonamental de la llibertat transcendental, havia de trobar-se a si mateixa mitjançant la recerca del «jo». I per aconseguir aquesta fita, l'individu romàntic tenia l'anhel d'estar sol, per gaudir d'un grau major d'independència i d'espiritualitat tot experimentant sensacions, passions i nostàlgies en la Natura. Aquesta esdevenia l'element més rellevant de la persona, després d'ella mateixa que era situada al centre de l'univers romàntic, i la Natura es convertia en quelcom circumdant i el laboratori ideal per experimentar sensacions i inquietuds (VICENS VIVES, 1989).

D'aquí va sorgir un interès gairebé obsessiu per conèixer l'entorn natural; és a dir, el territori d'una determinada àrea amb tots els seus elements físics i també humans, perquè d'aquesta manera també l'individu copsava les estretes relacions que els pobles mantenien amb la Natura, coneixia també les tradicions i els sentiments dels altres amb el seu espai. Per aquest motiu, a partir de l'etapa romàntica a Europa van sorgir els moviments nacionalistes, que contemplaven aquests lligams forts sentimentals i passionals entre determinades persones a una terra, i una identificació d'aquestes amb un territori concret.² El sorgiment de l'excursionisme va estar molt relacionat amb aquests sentiments de territorialitat o sentit del lloc dels nacionalismes que exaltava el romanticisme. Així va sorgir el nacionalisme català, a través de la gran funció que va desenvolupar l'excursionisme portat a terme per terres catalanes.

Aquest moviment cultural impulsava, doncs, el contacte proper amb la Natura, i la millor forma de fer-ho era a través de la vida a l'aire lliure (il·lustració 1). El personatge romàntic viatjava molt per conèixer el major nombre de paratges i cultures en la seva recerca del «jo», i es desplaçava sense grans equipaments. Les pernoctacions al mig de la Natura van augmentar en nombre, a causa de l'ús progressiu de les primeres tendes de campanya amb la finalitat de ser un allotjament temporal per aquests «turistes», i no per usos militars com en èpoques anteriors i també posteriors. Es podria considerar als excursionistes romàntics com els primers campistes interessats en la coneixença del territori per gust i voluntat pròpia, i no per obligació (com ho havien fet els soldats o militars).

Un altre element característic del romanticisme fou la revalorització de la vida al camp i senzilla. És a dir, les formes de vida primitives i més lliures i lluny de les restriccions i obligacions imposades a la classe obrera que estava immersa en la dinàmica de la Revolució Industrial i del sistema capitalista en expansió. Els autors romàntics identificaven el camperol com el *bon salvatge*; és a dir, com a persona que havia experimentat el contacte continu amb el medi

² És el fenomen estudiat per la geògrafa irlandesa Anne Buttimer, entre altres, en els anys 80 del s.XX, i conegut com a *sense of place* (el sentit del lloc). Vegeu BUTTIMER i SEAMON (1980).

Il·lustració 1

Recerca del contacte amb la Natura

Font: Fotografia de l'autora

rural i natural. S'exaltava la figura de la pagesia com a col·lectiu hospitalari, amb un bon sentit comú, desinteressat, espontani, natural, treballador i amb un bon sentit igualitari respecte altres persones. Semblava com si la pagesia estigués allunyada de tots els vicis o comportaments poc adequats dels i les *urbanites*, tals com l'ambició, l'enveja, etc. A més, la vida rural era la idònia per poder experimentar la sol·litud que buscava el romàntic, i el camp oferia la possibilitat, al seu visitant, de gaudir de la Natura:

«... (En el camp) els objectes es presenten serens i agradables i inviten al recolliment i al somni; un se sent en la llunyania, lliure dels tristos murs de la ciutat i de les cadenes del prejudici; els boscos, els rierols, la verdor, tot ens fa sentir lluny de les mirades dels homes mentre que els ocells, que volen a caprici d'un costat a un altre, ens donen un exemple de llibertat...» (traducció pròpia a partir de Rousseau citat per TOLLINCHI, 1989; p. 503).

El camp resultava ser l'oposició de la vida estressant i imposada de la ciutat. En l'àmbit rural la llibertat també es transmetia a través del canvi del *modus vivendi* més assossegat que les persones gaudien en aquests territoris. Per tant, hom s'adona que també gràcies al romanticisme es potenciava l'escapada cap a ambients diferents dels urbans, per realitzar activitats distintes de les habituals i un estil de vida més d'acord amb les característiques del medi rural. Les primeres pràctiques de campisme es portaven a terme en àmbits allunyats de les ciutats, precisament, per gaudir de tots els atractius que oferia la natura i la vida en l'àmbit rural, i per experimentar aquesta sensació de llibertat tant anhelada pels romàntics.

En resum, el romanticisme va estar estretament lligat amb els moviments higienistes que reivindicaven millors en la qualitat de vida de la classe obrera i un entorn urbà més benigne i favorable per a la vida humana. D'aquest moviment de pensament i cultural va sorgir un esperit antiurbanístic, en el qual la seva màxima expressió era un rebuig envers la tecnologia i la ciència. Primer, els autors i viatgers romàntics van exaltar la vida del camp propera a la Natura, i posteriorment, van difondre les idees que contraposaven els dos *modus* de vida, tot criticant el de caire urbà, i contemplant-lo com a símbol del mal i de l'artificialitat irreversibles en la modernitat de la societat. Però, paradoxalment, qui podia fer vida romàntica eren els viatgers no corresponents a la classe treballadora, ja que aquest últims estaven completament esclavitzats als horaris abusius de les fàbriques.

3.2. L'excursionisme i les primeres acampades en la Natura

A finals del s. XIX es van començar a popularitzar les excursions lluny de la gran urbs, després que en un principi, aquestes sortides fossin restringides a elits pertanyents als primers clubs alpinistes. Els inicis del turisme tenen molta relació amb l'impuls de l'activitat excursionista que s'ha d'entendre, com a moviment social i cultural derivat del romanticisme i de l'higienisme.

Les primeres acampades es van portar a terme per indagar en el coneixement científic de la natura de forma sistematitzada (l'anomenat *excursionisme científic*); però, poc temps després va sorgir una nova vessant excursionista vinculada amb el coneixement de l'entorn geogràfic i natural dels territoris que es desitjaven explorar, així com de les seves gents i costums (precedent de la ciència geogràfica), i un gust per a la contemplació dels seus paisatges i belleses naturals molt relacionat amb l'exaltació del nacionalisme i el seu afany patriòtic de conèixer el país (MARTÍ, 1996). Aquesta nova vessant aportava una nova concepció de l'*alpinisme*³ més de caire lúdic i esportiu. Van sorgir, doncs, les sortides amb aquesta finalitat que no només eren dutes a terme per les classes socials elitistes, sinó per les benestants i, a mesura que el ferrocarril es va anar implantant sobre el territori i es va anar reduint l'horari laboral setmanal, l'excursionisme es va anar popularitzant per totes les capes de població. Aquestes excursions, a més, pretenien ser fugides per als habitants de les ciutats del seu ambient deteriorat.

En el cas francès i, també el català, els primers grups de campistes estaven integrats com a seccions específiques en les agrupacions excursionistes i en els col·lectius de la pràctica de la canoa, tot copsant-se la vessant de l'acampada com una pràctica esportiva plenament associada amb les esmentades activitats. Per altra banda, els primers grups campistes britànics van sorgir, de forma diferent, i a partir de les associacions ciclistes, tal com es mostrarà a continuació.

3 Conegut al nostre país com a *excursionisme*.

Antoni Lluch⁴ en una entrevista⁵ donava a conèixer els inicis del campisme datats el 1898 a Anglaterra, quan un excursionista va demanar a un sastre que li inventés una tenda de campanya per tal de poder-hi dormir a les nits, i així no haver de dependre dels allotjaments tradicionals, en la seva sortida que tenia com a finalitat «...conèixer les muntanyes...» (RECASENS i ROJAS, 1996, p. 68).

Existeix una referència anterior a aquest any i localitzada als Estats Units, en l'obra de T.H. HOLDING, titulada *A Camper's Story in The Camper's Handbook* (1908). Concretament està datada el 1853, a prop de la riba del riu Mississipi, quan ell mateix descriu la seva experiència en aquest territori:

«...Hi havia 300 de nosaltres acampant en tendes i vagons durant cinc setmanes (...) hi havia acampades a les praderies des de primavera fins a l'agost...» (traducció pròpia de HOLDING, 1908).

Per tant, les primeres acampades documentades amb finalitats relacionades amb el lleure estan situades en el continent americà. Tot i això, els seus orígens americans van ser molt simultanis amb els primers campistes britànics, ja que precisament aquest viatger era anglès i va impulsar iniciatives com les que havia viscut en la seva estada als Estats Units. De fet, el mateix autor explicà que del 1877 al 1907 es van anar popularitzant les excursions amb acampada a tot el Regne Unit i Irlanda. Holding va impulsar els clubs de bicicletes que feien sortides amb acampada, com per exemple el *Cyclists' Touring Club* i l'*Association of Cycle-Campers*, i fins i tot, va ser el propulsor, entre altres, del primer club de campistes nacionals britànics, és a dir, el *National Camping Club* al 1906 (WARD i HARDY, 1986). La combinació d'excursions campistes amb bicicleta «...portava la promesa de llibertat, salut, independència i solidaritat, un nou estil informal de vestir, un nou tipus de relacions entre els sexes, l'aire fresc i l'exercici, en un període en què la tuberculosi era una fuetada a les ciutats repletes de gent...» (traducció pròpia a partir de WARD i HARDY, 1986, p. 14).

Tot i que es difonia la idea que aquest tipus de sortides o vacances eren ideals per a la butxaca de les famílies treballadores, sembla ser que molts dels membres d'aquests col·lectius eren de nivell econòmic superior, ja que molt d'ells portaven els seus servents que s'allotjaven en tendes independents i diferents de les dels seus amos.

Malgrat això, de mica en mica, les classes obreres també van començar a participar en aquestes agrupacions. Però abans que famílies senceres anessin a acampar en establiments o terrenys preparats per aquesta finalitat, van sorgir associacions vinculades amb l'educació religiosa, que per inculcar els seus postulats organitzaven campaments per a nois i noies (separats per sexes), essent el primer exponent d'aquest fenomen el grup de *Saint Andrew's Home and Club for Working-boys*, fundat al barri londinenc del Soho el 1866. Aquests col·lectius van ser els precedents dels **campaments de Boy Scouts** i de **Girl Guides**.

⁴ Antoni Lluch és un dels empresaris pioners a implantar la infraestructura d'acollida de turistes en càmpings a Catalunya i a Espanya.

⁵ Entrevista que li van efectuar dos periodistes de la revista *El Camping y su Mundo* el 1996.

3.3. Els campaments de Boy Scouts i Girls Guides

Gràcies a aquests moviments amb un cert origen de caire religiós es van difondre estades educacionals en campaments, un dels antecedents directes dels càmpings actuals. Es van crear una àmplia diversitat de «Brigades de Nois», i menys nombrosament de noies, que participaven d'aquest moviment a tot el Regne Unit. El primer campament dedicat plenament a acollir les brigades de joves va ser el 1899 a Hayling Island, organitzat per la mateixa fundació citada anteriorment. Aquests campaments tenien la finalitat de combinar la instrucció militar amb l'ensenyament de la doctrina religiosa.

Posteriorment, també van sorgir els campaments de *Boy Scouts*, que eren més petits i sorgien de forma espontània, sense tanta organització i amb certa flexibilitat d'horaris i d'activitats, però la seva finalitat era formar les persones a través de l'educació, ensenyant-los l'amor cap a Déu i els principis morals nobles que els fessin altruistes:

«...els nois experimenten la sensació de la seva llibertat i descobreixen la de les seves responsabilitats. El seu enginy s'aguditza, i ensem el sentit del bé comú. Els egoismes mutus s'anul·len, l'esperit de l'equip dóna impuls a l'obra comuna...» (traducció pròpia de FORESTIER, 1964, p. 73).

Aquest moviment va ser impulsat per Robert Baden-Powell quan es va adonar que calia atorgar més confiança i més responsabilitats als nois, que havien jugat un gran paper en la realització de serveis comunitaris en una ciutat sudafricana en la qual havia viscut durant un període bèl·lic. Els *Boy Scouts* també rebien educació religiosa, però no era l'element essencial de la seva existència, sinó tal com pretenia Baden-Powell, es volia arribar al major nombre possible de nois per educar-los a ser bons ciutadans, sense tenir l'elevat grau d'instrucció militar ni l'adoctrinament que posseïen les brigades. Es potenciava l'estada en grup de nois en un entorn natural i a l'aire lliure perquè era el lloc ideal per educar-los de manera liberal i progressista, i on podien aprendre valors com la solidaritat, l'amistat, el sentit de l'honor, la filantropia, l'amor per la natura, la crítica envers injustícies socials, enfortir-se físicament i compartir les tasques de manteniment de l'espai on s'instal·laven, és a dir, els campaments. Segons el seu fundador «... l'escoltisme era una escola de civisme per l'art dels boscos...» (BALCELLS i SAMPER, 1993, p. 18); en altres paraules, el medi natural era la millor escola en la qual podien desenvolupar aquests principis.

La primera acampada d'aquestes característiques es va fer el 1907 a Brownsea Island a Poole Harbour, com a primera experiència pilot d'escoltisme preparada per Baden-Powell, juntament amb la col·laboració de Charles Van Raalte, el propietari dels terrenys on es va realitzar. L'esmentada proposta va tenir molt d'èxit i es va difondre entre tots els nois britànics, gràcies a l'edició i publicació del manual sobre l'escoltisme *Scouting for Boys* el mateix any que el primer campament *scout*. També l'èxit del manual va arribar al continent americà, en

el qual altres autors van recollir els postulats d'aquest llibre en les seves pròpies obres, com és el cas de la publicació titulada *Boys Scouts of America: Handbook for Boys* el 1911. En gran part també va tenir èxit aquest moviment perquè:

«...el campament és el retorn a la naturalesa. L'escoltisme ha estat ben acollit per la joventut mundial perquè dona una resposta a l'instint de defensa contra les ciutats. Les corrues que tots els dissabtes i diumenges es dirigeixen cap el bosc i la muntanya, són el signe d'aquesta reacció universal. Abans que a França, havia estat remarcable a Anglaterra i a Alemanya. Qui conegui les monstruoses aglomeracions industrials d'aquests països comprendrà que l'èxode setmanal cap a l'aire lliure és una qüestió de vida o mort...» (traducció pròpia de FORESTIER, 1964, p. 78).

L'escoltisme facilitava una vida més saludable i lluny de les àrees contaminades per la forta implantació industrial, i era una forma de portar els joves a altres ambients en els quals podien aprendre lliçons útils per a llurs vides. El moviment escolta no estava restringit a nois d'una determinada capa social, sinó que es produïa una barreja molt enriquidora de contactes i interrelacions entre diverses classes. Malgrat aquest sentit liberal que hem descrit, els primers campaments escoltes estaven enfocats a nois, essent posterior l'aparició de moviments juvenils femenins i assolint el seu màxim apogeu entre 1920 i 1960 a tota Europa. A Catalunya el moviment escolta apareix a mitjans de la primera dècada del s. XX.

Per altra banda, els campaments escoltes no sempre eren sedentaris en un mateix lloc. Els *Boy Scouts* i les *Girl Guides* tenien un afany d'estar en contacte amb la natura i de conèixer-la, així com explorar els territoris que la configuraven; per tant, aquests col·lectius solien realitzar moltes excursions per contemplar paisatges desconeguts, i sovint creaven campaments temporals de caire nòmada per seguir amb les seves rutes: eren els *campaments volants*, que jugaven un gran paper a l'hora de potenciar les relacions interpersonals dels membres del grup, tal com indica el pare FORESTIER (p. 85):

«... els avantatges més grans del campament volant són de permetre nombrosos i molt variats contactes humans (focs de camp en els pobles, misses cantades, etc.). Tòt això ajuda als nois a vèncer la timidesa i a descobrir tot allò que és humà...» (traducció pròpia).

En aquestes rutes que feien els escoltes se solien afegir fills de classe obrera que encara no havien ingressat en el col·lectiu, i que es veien atrets per aquestes agrupacions perquè els descobrien paisatges completament diferents als urbans degradats en els quals vivien (p. 259):

«... la necessitat de meravellar-se davant dels grans espectacles de la naturalesa, de fugir de les pudors de les emanacions químiques, de retrobar «l'arbre

verd en contacte directe», explica la vinguda a la Ruta de tants joves obrers que no han estat escoltes...» (traducció pròpia de FORESTIER, 1964; p. 259).

En definitiva, el moviment escolta va difondre uns principis de respecte, amor i contacte amb la natura, així com forts lligams de relació amb altres persones del mateix col·lectiu que compartien un seguit d'elements comuns com eren l'experiència i convivència a l'aire lliure, i la seva voluntat altruista.

3.4. Els campaments de jornalers i els campaments socialistes

Uns altres antecedents dels càmpings actuals van ser dos tipus de campaments diferents que s'analitzaran en aquest mateix apartat. Per una banda, es tracta dels campaments dels treballadors temporers londinencs; i per altra banda, els impulsats pel moviment socialista en els quals els acampadors compartien una mateixa ideologia, i eren llocs de reunió i discussió sobre la política que es vivia a principis del segle XX.

Pel que fa als primers, es van començar a formar al comtat de Kent, ja que s'hi necessitava mà d'obra per la recol·lecció d'una flor que era utilitzada per l'elaboració de la cervesa, que en aquell període experimentava una elevada demanda i, consegüentment, una forta necessitat de producció que s'adaptés a les exigències del mercat. Molta població treballadora pobra venia cap al sud d'Anglaterra per cobrir la crida de persones que es necessitava durant les primeres setmanes de setembre i tardor, moment en el qual s'havia d'obtenir aquesta primera matèria. Aquest col·lectiu, que esdevenia temporer per estades curtes de temps, venia amb les seves famílies i s'allotjava en tendes obsoletes que els grangers havien comprat a l'exèrcit. S'instal·lava en els terrenys del terratinent i treballava de bon matí fins a mitja tarda al camp. Després tornava al campament i era quan es produïen les interrelacions socials entre persones i compartien activitats de lleure. Moltes famílies percebien aquesta estada al camp com una espècie de vacances, malgrat haguessin de treballar. I al final d'aquest període solien celebrar-lo amb una festa de cloenda.

Aquests campaments temporals van existir al sud d'Anglaterra fins a mitjans del s. XX, quan es va produir una forta mecanització en el camp. Ja no calia tanta mà d'obra per recollir la matèria prima i es podia realitzar la mateixa tasca amb un cost més reduït (WARD i HARDY, 1986).

Per una altra part, també a principis de segle XX, es va difondre extensament el *socialisme*, encara que els seus inicis fossin del segle anterior. Aquest corrent ideològic s'oposava a la vida i societat victoriana i classicista que es vivia al Regne Unit, i propugnava l'alliberació de les classes treballadores de la submissió imposada pels col·lectius benestants capitalistes. El socialisme potenciava el retorn a la vida senzilla i a l'aire lliure. El campisme era una de les formes a través de les quals poder assolir aquest objectiu, i també resultava ser contrari a la manera clàssica de vacances de les classes socials d'estatus superior, completament diferent a la típica estada en una casa llogada a una mestressa que oferia habitacions a tota la famí-

lia. A més, en el campament havia llibertat d'horaris i d'activitats que podien realitzar els individus, mentre que en la casa d'hostes o primers hotels la gent s'havia de cenyir rígidament a les condicions que havia imposat el propietari.

El primer campament fix de caire socialista estava localitzat a la vila de Caister, a la Costa de Norfolk, i es va anomenar *Caister Socialist Holiday Camp* (el 1906). Posteriorment va esdevenir *Caister Holiday Camp*, quan el terreny es va obrir a la clientela en general de diverses tendències i, en especial, a la població treballadora provinent de l'àrea metropolitana londinenca. El seu creador va ser John Fletcher Dodd, i el negoci va passar de pare a fills; fins que, finalment, es va vendre i passar a diverses mans, tot existint durant 80 anys, abans de convertir-se en centre comercial. Quan la família Fletcher va deixar-lo, el campament es va convertir en *càmping* en el sentit que va esdevenir un negoci i establiment comercial inserit en la dinàmica del turisme de masses⁶ amb el qual es pretenien obtenir els màxims beneficis possibles. Amb aquest canvi, les tendes originàries també van ser reemplaçades per cabanes o xalets, ja que s'obtenien més ingressos pel lloguer d'aquests tipus d'albergs; cosa que el va convertir en un campament on en el seu interior hi havia una urbanització encoberta d'habitatges secundaris dels habitants de Londres.

4. Els primers campaments turístics

Es pot parlar com a primers campaments ja de caire turístic, dels *plotlands* i els *holiday camps* britànics que es van començar a constituir a finals del segle XIX i que van assolir el seu màxim apogeu en les dècades dels anys 20 i 30 del s. XX. Concretament, la seva emergència tenia molt a veure amb els postulats dels corrents higienistes i romàntics amb la necessitat de les persones de gaudir de temps lliure i de lleure lluny d'ambients degradats per les indústries.

4.1. Els plotlands

Els *plotlands*, en la majoria de casos, eren zones marginals⁷ on s'havien creat construccions fabricades pels propis obrers, sense cap tipus de planificació i

⁶ La definició de *turisme de masses i/o fordista* proposada aquí està fonamentada en els treballs de DONAIRE (1996) i SANTANA (1998). Es tracta de l'oferta turística estandarditzada, homogeneïtzada, rígidament programada i concentrada en l'espai (principalment en àrees costaneres) en la qual s'intenta acaparar el major nombre de clients a través de la venda de paquets turístics (fonamentalment viatge i allotjament) a preus assequibles per una àmplia demanda de diversos estatus socials, però bàsicament de classes mitjanes i baixes. Les prestacions de serveis sol ser de qualitat reduïda, amb treballadors/es amb salaris baixos, etc., per arribar a aconseguir el major benefici possible pels gestors d'aquest producte turístic.

⁷ Part dels *plotlands* consistien en terres marginals de caire agrícola, on s'havia implantat horta de subsistència al costat de rius o en franges de sòl en desús. Una altra part dels *plotlands*, als quals es fa referència en aquest estudi, es tractava de terres marginals que havien estat comprades o llogades per instal·lar-hi una segona residència feta de materials obsolets, o utilitzant tendes i altres albergs de preu accessible per a l'economia de la població treballadora.

amb el consegüent caos urbanístic. No disposaven de serveis i moltes de les construccions eren barraques o estructures reconvertides en habitatges. Precisament, les primeres estructures contemplades com a *caravanes* eren vagons de trens que estaven en desús, i que els havien arreglat i decorat per reconvertint-los en habitatges de residència secundària. En els *plotlands* també es trobaven tendes de campanya que també s'utilitzaven com a habitatges secundaris per aquestes famílies (HARDY, 1990). Una descripció bastant acurada i detallada dels *plotlands*, l'ofereix l'autor W. Holtby sobre l'emplaçament conegut amb el nom de *The Shacks*:

«...Dues milles al sud de Kiplington entre els penya-segats i la carretera cap a Marythorpe hi havia un conjunt d'habitatges coneguts localment amb el nom de *The Shacks*. Consistia en dos vagons de tren, tres *caravanes*, i un autobús convertible, i cinc cabanes de diversos tipus i grandàries. Al voltant d'aquests habitatges, hi havia altres estructures, com corrals o quadres (...). Solien generar les indignacions dels inspectors de sanitat. Hi havia una guerra constant entre Kiplington Urban District Council i the Sout Riding County Council sobre l'existència tolerable de *The Shacks*...» (traducció pròpia de HOLTBY, 1936, p. 33).

Pel que fa a les mancances de serveis i infraestructures bàsiques que patien els habitants d'aquests *plotlands*, es pot contemplar una mostra representativa d'aquesta situació a través de la següent cita de G. Orwell que també recull una breu descripció dels tipus d'habitatges que podien trobar-se en aquests indrets:

«...A la majoria d'autobusos vells, se'ls havia tret les rodes i se'ls havia posat un reforç de fusta en la seva base. Alguns eren vagons amb sostres semicirculars i amb lones desplegadas (...) L'aigua s'aconseguia a través de diverses fonts instal·lades en la colònia, i alguns dels habitants de les *caravanes* havien de recórrer entre 150 o 200 iardes. No hi havia serveis sanitaris. Molta gent construïa una petita cabana als voltants de la seva caravana per utilitzar-la com a lavabo, i una vegada per setmana es cavava un forat profund en el qual enterraven les escombraries...» (traducció pròpia d'ORWELL, G.; 1962, p. 54-55).

Els *plotlands* eren com una mena de campaments o preurbanitzacions, on hi havia un desordre estètic i urbanístic, ja que les construccions eren molt heterogènies (barraques, tendes, vagons de trens, *bungalows*,⁸ etc.) i hi havia una disposició anàrquica d'habitatges i carrers. Però, de mica en mica, van anar predominant les construccions de *bungalows*, ja que era un habitatge que s'estava posant de moda entre els britànics i oferia major comoditat. Els *bungalows*, sobretot, van esdevenir les residències secundàries més utilitzades entre

8 El terme *bungalow*, en anglès, té un significat diferent al català. En el seu idioma original fa referència a una casa d'una sola planta que tant pot ser de reduïdes dimensions com de grans superfícies. En el decurs de la present investigació, s'utilitzarà el terme en el sentit català, vinculat a cabana d'una sola planta de dimensions reduïdes.

les famílies de classe mitjana-alta, sorgint *plotlands* en els quals els *bungalows* i aquests col·lectius van esdevenir predominants. Evidentment, aquest tipus de *plotland* era completament diferent al convencional, ja que disposava de serveis i infraestructures que, sovint, havien estat finançades pels propis propietaris d'aquests *bungalows* (DOWLING, 2000). Eren indrets més ben conservats i que tenien una imatge més favorable i prestigiosa per la societat. Eren urbanitzacions d'alt *standing*.

Tot i això, la majoria de *plotlands*, sovint eren concebuts com a font de conflictes entre autoritats i propietaris. Les autoritats veien els *plotlands* com a elements negatius per a les arques municipals, ja que preveïen que en un futur haurien de crear-hi serveis i infraestructures de comunicació que els generaria molts de costos. A més, s'adonaven que havien degradat part del paisatge i recursos naturals en els quals s'havien implantat. No va ser fins després de la Primera Guerra Mundial que no es va començar a desenvolupar legislació sobre la planificació i control d'aquests assentaments. Però no va ser fins després de la Segona Guerra Mundial quan el Parlament britànic va legislar més conscientment en matèria d'usos del sòl; com a resultat es va promulgar *The Town and Country Planning Act*, al 1947, que introduïa la planificació de tot el país sencer. Tota la terra i el seu desenvolupament havia de ser portat a terme sota un mateix sistema de planificació i els canvis en l'ús de la terra havien de ser aprovats per les autoritats locals. La llei de 1947 donava uns mitjans efectius per al control del desenvolupament i creació dels *plotlands* i, s'evitava la seva aparició espontània i inadequada en terrenys idonis per a l'agricultura o en àrees amb una riquesa natural especial (DOWLING, 2000).

Malgrat els efectes negatius que havien generat els *plotlands*, van esdevenir la principal oportunitat que tenien les classes socials amb pocs ingressos econòmics de compartir amb tota la família els períodes de vacances i gaudir d'una segona residència. La seva localització, principalment, en terrenys marginals del mercat del sòl (terres agrícoles en declivi), les seves construccions on els costos eren minimitzats al màxim i la manca de serveis, feien que els *plotlands* fossin l'opció més barata de fer vacances per als col·lectius obrers. Fins i tot, es va crear una espècie de mercat de compra i lloguer dels habitatges en aquests indrets de vacances que es donava a conèixer a través de diaris locals de l'Àrea Metropolitana de Londres, com la publicació *Dalton's Weekly*.

Posteriorment, aquests indrets no només eren ocupats per les famílies treballadores, sinó que els van començar a freqüentar personatges bohemis i amb certa excentricitat, com podien ser pintors o actors, que eren atrets pels *plotlands* perquè allà es manifestava la *vida simple* (l'anhelada pels romàntics), i desitjaven gaudir-la i mantenir contactes intensos amb els veïns. Aquestes persones els van donar un cert prestigi, perquè es tractava de gent coneguda per la societat britànica, i van popularitzar la costa sud d'Anglaterra com a centres de vacances. Sobretot, es veïen atretes pel sentit de llibertat que es respirava en l'ambient d'aquests campaments i pel desig de retorn cap a la terra, cap a la vida al camp, com a solució directa i més efectiva de la corrupció i vicis de la

ciutat victoriana i de les externalitats negatives produïdes pel procés d'industrialització.

En la segona meitat del segle XX, els *plotlands* van començar a disminuir progressivament en nombre a les Illes Britàniques, ja que van ser reconvertits en campaments militars costaners, o en alguns casos van desaparèixer a causa d'inundacions importants que es van produir a la costa occidental durant els anys cinquanta. En d'altres llocs es van anar implantant més *bungalows* que tendes o caravanes, que van esdevenir urbanitzacions on es vivia permanentment, però alguns encara mantenien la seva funció de ciutat de vacances.

4.2. Els holiday camps

Els *holidays camps* o els campaments de vacances, ja es poden considerar com a antecedents directes i immediats dels càmpings actuals, sobretot, els ubicats a la costa. Van ser contemporanis als *plotlands* i el seu principal motiu d'existència també tenia relació amb l'oferiment a la població obrera de les ciutats industrials angleses d'un lloc on poder-se allunyar de l'ambient degradat i monòton d'aquestes; escapada que realitzaven, almenys, durant una setmana o alguns caps de setmana a l'any. La majoria d'aquest campaments estaven emplaçats en indrets litorals, ja que eren els millors llocs per gaudir de les condicions climatològiques òptimes per vèncer malalties vinculades amb el sistema respiratori, i a més, estaven de moda perquè, en aquells moments, s'impulsaven les vacances en espais costaners, com a zones on es podia gaudir de les tres «s»: «*sun, sand and sea*».

El campament pioner d'aquestes característiques va ser el *Caister Holiday Camp* (al qual ja s'ha fet referència abans); però el primer càmping concebut amb una certa organització de serveis i d'activitats per als seus usuaris i de caire més comercial va ser el *Cunningham Camp*, localitzat a l'Illa de Man, a prop de la població de Douglas, el 1908. Anteriorment, el matrimoni Cunningham (que van esdevenir els primers empresaris del sector del càmping) havien creat campaments d'estiu o colònies per a nois, en els quals els ensenyaven educació religiosa i altres valors cívics, com l'altruisme, talment com feien les brigades i els col·lectius escoltes, però que les famílies dels nois havien de pagar. Posteriorment, la direcció del campament es va obrir a la clientela familiar. A diferència respecte la resta de campaments existents era la disponibilitat d'oferta d'activitats i serveis ben organitzats que els clients pagaven amb la seva estada.

Els propietaris de l'explotació donaven als seus usuaris serveis de vigilància a la mainada i, d'aquesta manera, els pares podien estar tranquils perquè sabien que els seus fills gaudien de la sensació de llibertat i aventura, a més d'estar segurs i controlats. Participaven en jocs organitzats, servei de *catering* i altres activitats d'animació (concerts, etc.). La classe mitjana també va començar a escollir passar les seves vacances en aquest campament, i aquests terrenys d'acampada van esdevenir nexes d'unió i convivència entre diferents grups socials, ja que l'objectiu principal d'aquests *holiday camps* era que tot-

hom pogués gaudir d'unes bones vacances, sense cap tipus de distinció (WARD i HARDY, 1986).

No obstant això, també, en la mateixa època, es van crear més *holiday camps* enfocats només a homes treballadors de les fàbriques,⁹ però a la llarga van anar desapareixent aquests establiments, ja que tenien més èxit els destinats al segment mixt i de caire familiar. En els campaments mixtos les tasques domèstiques començaven a ser compartides per ambdós sexes i, per tant, les dones experimentaven una llibertat major a la que estaven acostumades.

Els directors d'aquests primers establiments turístics dictaven les normes que havien de complir els campistes durant la seva estada en aquests terrenys, per tal d'establir un cert ordre i evitar possibles actuacions poc desitjables, no només per al propietari sinó per a la resta d'usuaris. Aquest era un element rellevant que els diferenciava dels *plotlands*, en els quals les persones que vivien en els habitatges que s'havien construït, podien actuar com volguessin, sense cap mena de control.

A partir dels anys 30 del segle XX, es quan es va començar a comercialitzar de forma massiva la majoria d'aquests terrenys d'acampada, els *holiday camps*. Aquests tipus d'allotjaments van donar una gran oportunitat, sobretot, a les classes treballadores per poder gaudir de les vacances, ja que eren assequibles a la seva economia i, en un principi, acollien, majoritàriament, als turistes de baix nivell econòmic. El paper del tren, en una primera fase d'aquest turisme campista, va ser essencial per poder acostar aquests col·lectius obrers als llocs de destinació turística¹⁰ on estaven ubicats els campaments de vacances o *holiday camps*, ja que era el mitjà de transport principal del moment, i més a l'abast d'aquestes persones.

La gran part d'ells van esdevenir càmpings comercials enfocats al turisme de masses, trencant l'esquema de vida senzill i de potenciació de la llibertat de l'individu que havien propugnat els primers *holiday camps* (coneguts també com a *pioneer holiday camps*) i, a partir de llavors, és quan es va començar a notar que molts terrenys d'acampada s'havien convertit en centres de vacances emmascarats que perdien l'essència principal amb la qual s'havien creat, i en els quals predominaven unes vacances amb diversions artificialitzades, com podien ser espectacles amb cert *glamour* i elements exòtics com piscines amb palmeres tropicals. El propulsor del càmping comercial de masses va ser Billy Butlin¹¹ que va fer inversions importants per crear una cadena d'aquests esta-

9 Mostra d'una clara societat masclista.

10 Principalment a la costa.

11 Billy Butlin va ser l'empresari impulsador dels *holiday camps* a la Gran Bretanya i Irlanda. Nasqué a Sud-Àfrica i després de servir a l'exèrcit del Canadà, va tornar a Anglaterra, on tenia vincles familiars, per treballar com a *showman* durant la dècada dels anys 20. En aquella època ja tenia en ment crear els *holiday camps* comercials, després d'haver tingut la seva pròpia experiència en els camps de vacances que s'havien organitzat per a escolars durant els anys viscuts en terres canadenques. La seva idea era fer accessibles aquests camps al mercat familiar de classe treballadora (FERNÁNDEZ FÚSTER, 1991), i oferir allotjament i entreteniment a preus assequibles sense que la gent s'hagués de preocupar de les inclemències meteorològiques de les Illes Britàniques. En aquest sentit, per atraure a les masses treballadores, es va popularitzar el següent lema: *Holidays with pay! Holidays with play! A week's holiday for a week's wage!*. El 1936, Billy Butlin va inaugurar el primer holiday camp a Skegness (*Bristol Times*, 28/09/99).

bliments al Regne Unit i a Irlanda, i el va convertir en un negoci inserit en la dinàmica capitalista fordista. Eren veritables *resorts* integrats, els primers on el client podia trobar totes les necessitats i activitats lúdiques que desitjava sense haver de sortir fora del *holiday camp*.

Tot i això, els campaments i, posteriorment, els càmpings van esdevenir unes de les formes més populars de fer vacances tant a finals del segle XIX i, sobretot en el s. XX, després de la introducció de les vacances pagades. S'ha estimat que una quarta part de la població britànica ha passat les seves vacances en un *holiday camp* en algun moment de la seva vida (HARDY, 1990). Ha estat també una forma de turisme que ha contribuït a l'interrelació de persones de diversa classe social que han compartit en un mateix espai tot un conjunt de valors com la llibertat, l'amor per la vida a l'aire lliure i el contacte amb la natura, a més de lligams de solidaritat i *companyonia* (WARD i HARDY, 1986), a més d'una certa igualtat en la distribució de tasques domèstiques entre sexes.

Però no tots els campaments van incorporar-se de ple en l'òrbita del turisme de masses. Hi havia petits establiments que van intentar mantenir l'esperit pur campista donant més importància al tracte directe i familiar envers l'usuari que no pas oferir un producte massificat i despersonalitzat. Aquests campaments de turisme eren coneguts amb el nom de *pioners holiday camps*. A partir de l'existència d'aquestes dues filosofies divergents de concebre el campisme turístic van sorgir dos models diferents essencials de campaments de turisme, no només en l'àmbit territorial britànic, sinó que a la resta d'Europa. Per una part se situen els *commercial camps* o **càmpings comercials**, emmarcats dins del sistema fordista, i per altra banda, els *pioners camps*, potenciadors de la vida senzilla i harmoniosa amb la Natura i fonamentats en la cooperació i col·laboració dels individus. En el cas espanyol, els càmpings no es van fundar amb aquesta diferenciació, sinó que s'han diversificat evolucionant cap a models diferents, predominantment cap al campament de turisme de masses. Les petites empreses de caire familiar i amb un tracte més personalitzat han estat implantades posteriorment, a partir dels anys 80.

5. Els primers càmpings a Espanya i a Catalunya

Igual que va succeir a Gran Bretanya, els primers campaments que es van crear al nostre país estaven relacionats amb l'excursionisme i el moviment escolta, sobretot, en la dècada dels anys 20, malgrat que aquesta pràctica a Catalunya es datava ja des d'inicis del s. XX. El 1923 es va constituir la primera associació de campistes, el Càmping Club de Catalunya, vinculada amb el fet excursionista i amb el nacionalisme patriòtic català, que va impulsar campaments per fer excursions de coneixença de l'espai geogràfic i cultural de Catalunya. Es va popularitzar la pràctica de l'acampada entre la societat catalana quan el *Camping Club of Great Britain and Ireland*, el 1928, va fer una visita i actes de germanor amb aquella associació, amb molta repercussió social (ROMA, 1996).

Ràpidament, els pedagogs van veure que l'acampada i la creació de camps podien ser una bona escola per la socialització dels infants i el seu aprenentatge de valors cívics i altruistes. D'aquesta forma, el moviment escolta també va incorporar la pràctica de l'acampada i la creació de camps organitzats per a aquesta finalitat.

Malauradament, el règim del general Franco també va copsar que els camps podien ser una bona fórmula per aplicar l'adoctrinament dels joves espanyols en la ideologia de dretes. El *Frente de Juventudes*, branca juvenil i infantil de la *Falange*, mostrava gran interès a formar joves dins d'aquesta mentalitat ideològica, i així ho va fer des del 1939 al 1975.

Però, l'apogeu més rellevant del càmping es va produir després de la Segona Guerra Mundial amb la recuperació econòmica i social dels països europeus, i amb la generalització de les vacances pagades entre les classes obreres i mitjanes. Va sorgir la demanda de sol i platja, i el càmping va esdevenir una de les formes del turisme de masses més important. Els països de l'Europa Mediterrània es convertiren en zones receptores d'aquest turisme, caracteritzat per una oferta molt homogènia i de baixa qualitat, ja que es primava més la quantitat d'ingressos i turistes, que no pas la qualitat de serveis prestats. Desafortunadament, els càmpings es van transformar en allotjaments que van caure en l'òrbita d'aquest turisme generador de forts impactes ambientals i territorials, tot contribuint en la degradació i saturació de la costa, i en la desaparició de paratges naturals arran de mar. Aquell va ser el moment en què el turisme de càmpings es va apartar de la seva primera concepció bàsica i essencial a través de la qual es va començar a impulsar i que era el màxim contacte amb l'entorn natural i la convivència a l'aire lliure, tot respectant l'entorn ambiental. Aquest respecte no es va produir, en les zones costaneres, perquè també les infraestructures d'acollida campista van contribuir a la degradació de l'espai natural costaner, en implantar-se en àrees molt fràgils (cas dels aiguamolls del Delta del Llobregat o de l'Empordà).

Es pot considerar que el fenomen campista turístic a Espanya i Catalunya sorgeix pràcticament en els mateixos inicis del turisme de masses. Aquesta coincidència temporal va comportar que ja des dels inicis, el campisme en establiments creats per aquesta finalitat, s'implantessin, majoritàriament, dins de l'òrbita de la massificació, sense contemplar la possibilitat de formes alternatives i diversificades d'implantació d'aquest turisme; opcions que podrien haver estat més respectuoses amb l'entorn ambiental.

El turisme de càmpings a Catalunya fins a finals dels anys 80 era bàsicament un fenomen litoral, ja que la majoria d'establiments estaven ubicats a primera línia de mar. Va ser a partir de la dècada dels 90 que, amb la saturació de la costa va experimentar-se un cert apogeu en les àrees de l'interior i de muntanya.

Els primers càmpings espanyols eren molt rudimentaris, amb pocs serveis,¹² i els albergs que utilitzaven els seus usuaris eren molt senzills (tendes de cam-

¹² Segons una entrevista realitzada al sr. Jaume Ferré (fill de l'empresari pioner del càmping turístic a Catalunya), en els primers establiments hi havia els mínims serveis: poques dutxes, una cantina d'aliments on es servien als clients, etc.

panya), per anar evolucionant amb les tendes-xalet familiars i posteriors caravanes. Gràcies a l'entrevista amb el senyor Jaume Ferré fill i la de l'Antoni Lluçh (RECASENS i ROJAS, 1996), s'ha pogut esbrinar que els primers campistes eren estrangers. Va ser al cap de 7 o 8 anys que la gent autòctona es va començar a interessar per aquesta pràctica turística.

El primer campament de turisme¹³ (o càmping) que es va obrir oficialment en el territori espanyol va ser el *Càmping la Fosca*, establiment català creat el 1954 a Palamós. La seva creació està molt vinculada amb la combinació del gaudi dels paratges de la costa i del medi rural.

Abans de la implantació del turisme de masses, la costa catalana i gironina era de morfologia rural, plena de camps de conreu situats a prop de les zones d'aiguamolls i de maresmes del litoral. De fet, moltes llacunes i maresmes es van dessecar per tal d'obtenir més terres per a conreus i, per tant, no és d'estranyar que en aquella època es localitzessin masies a prop de la costa. Aquest va ser el cas de la zona de la platja de la Fosca de Palamós, on hi havia una masia amb una gran extensió de terres, propietat d'un camperol. Jaume Ferré que havia fet un viatge als Alps francesos i suïssos, al seu retorn a Catalunya, va voler implantar una nova forma de fer turisme que havia vist en la seva estada a l'estranger i de la qual havia quedat meravellat. Va començar a buscar els terrenys per crear un càmping i va veure que el paratge de la Fosca era molt visitat pels turistes i excursionistes, tal com va comentar el seu fill, Jaume Ferré (propietari actual de l'establiment) en la següent comunicació personal realitzada:

«...La Costa Brava turísticament era coneguda des de primers anys de segle. Hi havia en Sert, aquí al costat, el pintor; en Dalí havia estat aquí, aleshores es va impulsar la creació d'aquest càmping. Aquí ja hi havia acampat gent sense que fos un càmping...».

Jaume Ferré va parlar amb el pagès propietari dels camps de la zona i de la pineda on està ubicat l'establiment, el va convèncer perquè cedís els seus terrenys i a canvi, el senyor Ferré, juntament amb el seu nebot, hi posaven la inversió econòmica necessària per aixecar el càmping. Va costar una mica convèncer-lo «...perquè era en els anys 50, i era una cosa molt nova i el pagès no tenia cap referència del que era un càmping...» (Comunicació personal amb Maria del Mar Prada, cogerenta del Càmping la Fosca).

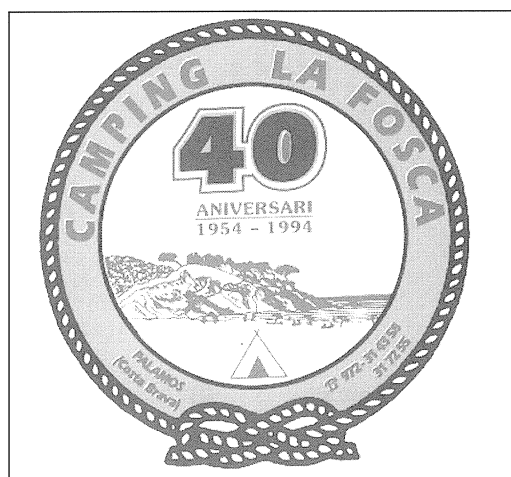
Finalment, es va crear una societat familiar en la qual també formava part la família del pagès, i el càmping va tenir molt d'èxit, ja que van començar-hi a venir usuaris estrangers. El director actual del càmping recorda que «...els primers clients van ser anglesos: Mr. i Mrs. Clayton, al 1954, ja fa 47 estius...». Més tard, van començar a venir campistes nacionals que es van veure atrets per

¹³ Terme designat per la legislació autonòmica catalana per designar al càmping comercial (DIRECCIÓ GENERAL DE TURISME, 1989).

aquesta nova modalitat de fer turisme, que preguntaven al gerent de l'establiment si hi podien anar, i que aconseguiren una tenda de segona mà que els havia venut algun estranger.

La gran acceptació del primer càmping entre la seva clientela, va fer que altres empresaris decidissin crear càmpings com a noves empreses turístiques amb les quals obtenir ingressos i beneficis immediats, i d'aquesta forma es van inserir en la dinàmica del turisme de masses litoral. De fet, els propis fundadors del *Càmping la Fosca* (il·lustració 2), amb els beneficis obtinguts en les primeres temporades de la seva obertura, van crear, dins del mateix recinte d'acampada, un hotel amb el qual completaven el seu increment d'ingressos.

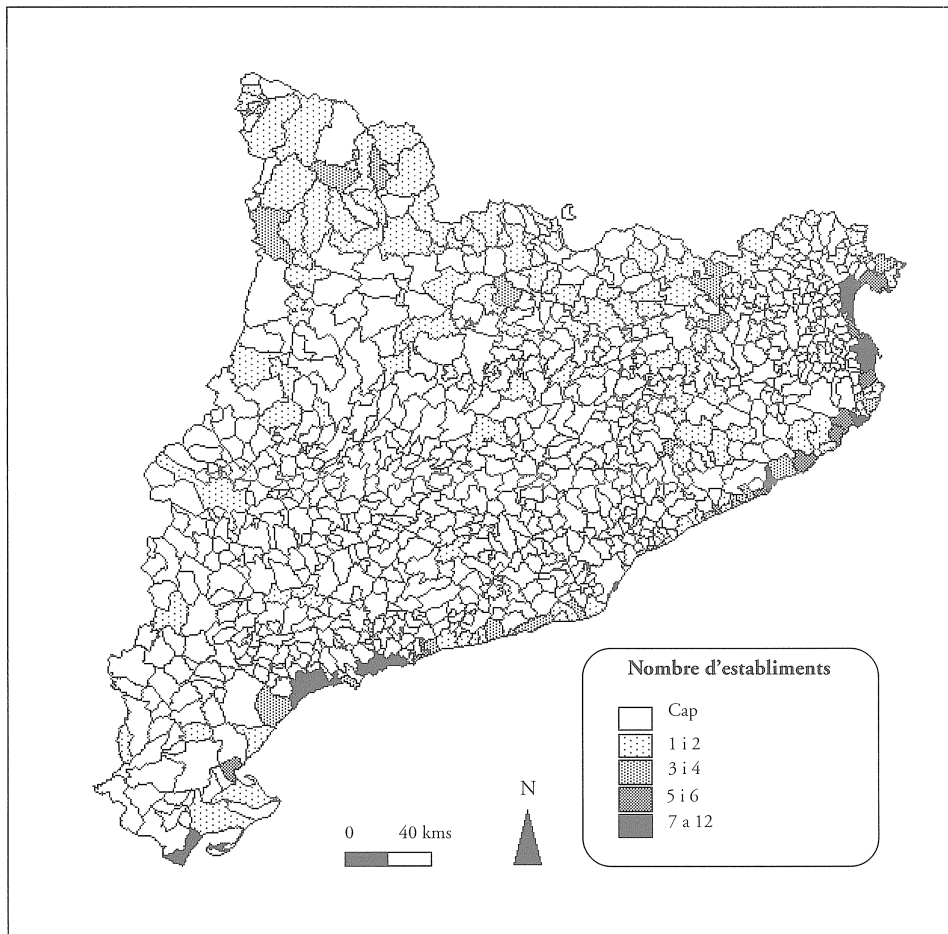
Il·lustració 2
Cartell commemoratiu del 40è aniversari del Càmping
la Fosca, el primer creat a Espanya.

Font: Càmping la Fosca.

El segon i tercer càmpings creats a Espanya també es van localitzar en el litoral català; es tractava dels *Càmping Castelldefels* i *Càmping Ballena Alegre* (1955), tot atorgant a Catalunya el paper de pionera en aquest sector turístic. En definitiva, els primers campaments de turisme es van localitzar a la costa, ja que la demanda cercava aquests territoris per gaudir dels factors sol i platja. Va ser a mitjans dels 80, quan es va produir un apogeu d'establiments d'acampada en les zones d'interior o de muntanya, fins a l'actualitat, quan el fenomen s'ha expandit en tot el territori català (vegeu mapa 1).

Mapa 1 Distribució dels càmpings a Catalunya el 2000

Font: elaboració pròpia a partir de Direcció General de Turisme (2000).

No obstant això, als inicis de l'activitat turística campista, les autoritats no acabaven d'acceptar aquest tipus de turisme ja que el consideraven barat i que donava una mala imatge del país (perque l'associaven amb els campaments descuidats dels col·lectius gitanos).¹⁴ En motiu d'aquesta consideració, es va produir un episodi curiós en la història del càmping a Espanya al 1954, quan les

¹⁴ Experts en filologia hispànica del fòrum de debat *Apuntes. Lista del Español Urgente* de l'Agència EFE (<http://majordomo.eunet.es/listserv/apuntes/1997-01/0100.html>) afirmen que per evitar que es pensés de l'usuari d'una caravana que era un membre pertanyent a l'ètnia gitana, es va començar a utilitzar el vocable francès *roulotte* i, més tard, l'anglès *caravan*. Aquesta era una mostra d'un cert racisme envers aquestes tribus ètniques que habitaven el territori espanyol, i que per distingir-se d'elles, els propis campistes adquirien aquests termes estrangers.

forces d'ordre públic no deixaven passar per la frontera espanyola cap caravana, estranyats pels seus vehicles i per la seva manera de fer vacances.¹⁵

Els empresaris del sector es van haver d'unir per fer reconèixer a les autoritats i a la societat, en general, que el campisme era positiu per al país i era una forma més de fer turisme. Al final, ho van aconseguir, i van assolir l'objectiu que hi hagués més llibertat a l'entrada del país, disminuint la burocràcia i els controls policials a la duana. El càmping espanyol es va començar a consolidar-se a partir del 1963, ja que es va produir certa obertura de les autoritats a acceptar el turisme de càmpings com a part rellevant del turisme d'Espanya.

També, els empresaris per fer més pressió i per lluitar a favor dels seus interessos i els de l'activitat campista, es van començar a associar en diversos col·lectius. Una de les primeres associacions va ser l'ASESAT,¹⁶ que posteriorment, va esdevenir com a ANCE¹⁷ a finals dels anys cinquanta i, que existeix actualment. El 1978, es va crear la Federación Española de Empresarios de Cámping y Ciudades de Vacaciones (FEEC i CV), la federació que aglutina totes les associacions de caire autonòmic i provincial del territori espanyol.

Avui en dia, més del 50% dels campistes dels establiments del país són nacionals; i el percentatge és més elevat (80-90%) pel que fa als recintes de les zones de l'interior o de muntanya i que estan apartats de les rutes turístiques més conegudes. Aquest fet és positiu, perquè d'aquesta forma els empresaris no han de dependre exclusivament dels turistes forans i de la situació política i econòmica de l'estranger (ACCVPB, 1995).

Els càmpings catalans i espanyols són vistos més favorablement tant per les autoritats del país com pels usuaris nacionals i estrangers, ja que en els últims anys s'han fet esforços per millorar la seva qualitat i oferir tots els serveis i comoditats necessàries que fan l'estada agradable i satisfactòria per al campista.

6. Conclusions

L'inici del càmping com a modalitat turística sorgeix a partir de la influència de diversos moviments socials i culturals (romanticisme, higienisme, moviment escolta i excursionisme), a través dels quals es van difondre les vacances campistes basades en la recerca de la natura i el seu contacte per part dels usuaris dels campaments. La creació dels *pioners holiday camps* britànics guardaven aquesta

15 Membres del Centre Excursionista de Catalunya van participar en una acampada internacional que es va celebrar a Suïssa, i van ser invitats a ser els amfitrions de l'assemblea de federacions europees de l'any següent (1954). Quan va arribar el moment d'assistir a l'acampada espanyola, els guàrdies de la frontera es van trobar que començaven a entrar moltes caravanes per la duana, i com que no havien vist mai aquest moviment tant immens d'albergs mòbils, els policies van prohibir l'entrada als campistes. Però tot i així, els primers acampadors, que ja feia uns quants dies que estaven en territori espanyol, es van instal·lar a la muntanya de Montjuïc de Barcelona, i les forces d'ordre públic els van expulsar i els van tractar com si fossin delinqüents. Aquesta assemblea finalment es va celebrar a Tolosa de Llenguadoc (ASÍN CABRERA i BAYÓN MARINÉ, 1999).

16 Asociación Española de Terrenos de Acampada Turística.

17 Asociación Nacional de Cámpings de España.

essència, a més de combinar-la amb la rellevància del tracte directe i familiar entre propietari i usuaris. A partir dels anys 30 del segle XX, l'emergència dels *commercial holiday camps*, amb una clara vocació encaminada a convertir-se en establiments turístics per a l'acollida de visitants a gran escala, va comportar que part d'ells esdevinguessin ciutats de vacances, freqüentades reiterativament pels campistes de les grans urbs. En el cas espanyol i català, malgrat que els càmpings no es fundessin amb aquesta diferenciació, es van orientar cap al turisme de masses des d'un principi, coincidint el seu sorgiment amb l'apogeu d'aquest tipus de turisme i localitzant-se, principalment, al litoral. Va ser, a mitjans dels anys vuitanta, quan el fenomen càmping es va expandir als territoris de l'interior i de muntanya, esdevenint una de les ofertes i opcions de vacances més practicades al nostre país.

Bibliografia

- ASÍN CABRERA, J.M.; BAYÓN MARINÉ, F. (1999). *Alojamientos Extrahoteleros*. A: BAYÓN MARINÉ, F.: *50 Años del Turismo Español. Un Análisis Histórico y Estructural*. Madrid: Editorial Centro de Estudios Ramón Areces, pp. 927-939.
- Associació de càmpings i ciutats de vacances de la província de Barcelona (1995): *Rueda de Prensa Convocada por la Asociación de Campings y Ciudades de Vacaciones de la Provincia de Barcelona*. Barcelona: Associació de Càmpings i Ciutats de Vacances de la Província de Barcelona, (manuscrit).
- BALCELLS, A.; SAMPER, G. (1993). *L'Escoltisme Català (1911-1978)*. Barcelona: Barcanova.
- BADEN-POWELL, R. (1907). *Scouting For Boys*, Londres.
- BSA (1911). *Boy Scouts of America: Handbook for Boys*.
- BUTTNER, A.; SEAMON, D. [eds.] (1980). *The Human Experience of Space and Place*, Londres: Croom Helm.
- CENTLIVRES, P. et alt. (1981). *Le Camping ou l'Évasion Aménagée. Étude de Deux Terrains en Suisse Romande*. Neuchâtel: Cahiers de l'Institut d'Ethnologie et du Centre de Recherches Ethnologiques Université de Neuchâtel.
- Comunicació personal* amb el sr. Jaume Ferré (fill) i Maria del Mar Prada (2000), director i co-gerenta del Càmping la Fosca de Palamós.
- DIRECCIÓ GENERAL DE TURISME (1989). *Ordenació dels càmpings a Catalunya*; Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Comerç, Consum i Turisme. Direcció General de Turisme.
- DIRECCIÓ GENERAL DE TURISME (2000). *Guia de càmpings a Catalunya 2000*; Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament d'Indústria, Comerç i Turisme. Direcció General de Turisme.
- DONAIRE, J.A. (1996). *El Turismo a los Ojos del Postmodernismo. Una lectura desde la Dialéctica Socioespacial: La Costa Brava, Tunicia i los Malls*. Tesi presentada a la UAB.
- FERNÁNDEZ FÚSTER, L. (1991). *Historia General del Turismo de Masas*. Madrid: Alianza Editorial.

- FRAGUELL, R. M^a (1994). *Turisme Residencial i Territori. La Segona Residència a la Regió de Girona*. Girona: L'Eix Editorial.
- FORESTIER, M.D. (1964). *Scoutisme, Route de Liberté*, París: Les Presses d'Ile de France.
- GARCÍA CUADRIELLO, M^a. DEL M.; LUIS GÓMEZ, A. (1992). «Pasado, Presente y Futuro del Campismo en Cantabria. (I) La Génesis de la Oferta», *Polígonos*, 2, p. 7-32.
- HARDY, D. (1990). «Sociocultural Dimensions of Tourism History». *Annals of Tourism Research*, vol. 17, p. 541-555.
- HARDY, D.; WARD, C. (1984). *Arcadia for All: The Legacy of a Makeshift Landscape*. Londres: Mansell.
- HOLDING, T.H. (1908). *A Camper's Story*. In *The Campers Handbook*. Londres: Simkin Marshall.
- HOLTBY, W. (1936). *South Riding: An English Landscape*. Londres: Virago.
- KING, A.D. (1984). *The Bungalow: The Production of a Global Culture*. Londres.
- MIRANDA MONTERO, M^a.J. (1985). «El camping, la forma más reciente de turismo». *Cuadernos de Geografía*, 37, p. 157-174.
- MONTAGNE, L. (1975). *Le Camping*. París: Presses Universitaires de France.
- ORWELL, G. (1962). *The Road to Wigan Piper*. Londres: Penguin.
- RECASENS, A.; ROJAS, A. (1996). «Historia del Camping en España». *El Camping y su Mundo*, 109, p. 63-74.
- ROMA, F. (1992). *Els Orígens de l'Excursionisme a Granollers (1877-1936)*. Granollers: Ajuntament de Granollers.
- ROMA, F. (1996). *Història Social de l'Excursionisme Català. Dels Orígens a 1936*, Barcelona: Oikos-Tau.
- SANTANA, M.A. (1998). *Turismo Fordista y Postfordista. Una Primera Aproximación a la Operativización de Conceptos*. A Coruña: VI Congreso Español de Sociología, (treball manuscrit).
- STRONG, D.; BROWN, D.(eds.) 1976. *Roman Crafts*. Nova York: New York University Press; p. 186-187.
- TOLLINCHI, E. (1989). *Romanticismo y Modernidad. Ideas Fundamentales de la Cultura del Siglo XIX*. Puerto Rico: Universidad de Puerto Rico.
- VICENS VIVES, J. (1989). *El Romanticismo en la Historia*. A: GIES, D.T.; ed.: *El Romanticismo*. Madrid: Taurus, pp. 155-173.
- WARD, C.; HARDY, D. (1986). *Goodnight Campers! The History of the British Holiday Camps*. Londres : Mansell.

Webs Consultades

- ALCAIDE, R. (1999): «La Introducción y el Desarrollo del Higienismo en España durante el Siglo XIX. Precursores, Continuadores y Marco Legal de un Proyecto Científico y Social», *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía*

- y *Ciencias Sociales*, Barcelona: Universidad de Barcelona, nº50. (versió d'internet: <http://www.ub.es/geocrit/sn-50.htm>).
- ATASOY, N. (1999): *Ottoman Imperial Tents*, (informació obtinguda a través d'internet: http://www.teleport.com/_tguptill/ottoman.htm).
- BRISTOL TIMES (28/09/99): «How Billy Built a Holiday Empire», Bristol Times, nº65; versió d'internet: http://www.epost.co.uk/bristoltimes/28_9_99/story01.html
- BUTLINS'S MEMORIES (2002): *Butlin's Memories* (versió d'internet: http://members.tripod.com/butlins_memories/id251.htm)
- CLACTON-ON-SEA COUNCIL (2001): *Butlins at Clacton, a History of the Man and the Holiday Camp* (versió d'internet: <http://www.clacton-on-sea.free-serve.co.uk/butlins.html>).
- DIRECCIÓ GENERAL DE TURISME (2001) : *Catalunya en Números*, Barcelona : Generalitat de Catalunya. Departament d'Indústria, Comerç i Turisme. (versió d'internet: <http://www.gencat.es/turisme/dades/ct2001.pdf>)
- DOWLING, A. (2000): *The Story of The Humberton Fitties*, UK: North East Lincolnshire Council. (versió d'internet: <http://www.nelincs.gov.uk/IC/livin-glibrary/fithistle.htm>)
- EFE (1997): *Fórum de Debate «Apuntes. Lista del Español Urgente* (versió d'internet: <http://majordomo.eunet.es/listserv/apuntes/1997-01/0100.html>)
- IDESCAT (2002): *Anuari Estadístic de Catalunya 2001* (versió d'internet: <http://www.idescat.es/publicacions/anuari/aec.stm>)
- MARTÍ, J. (1996): «El Excursionismo: Entre la Ciencia y la Estética», *Scripta Vetera*, Barcelona: Universitat de Barcelona. (versió d'internet: <http://www.ub.es/geocrit/excur96.htm>).
- THE LIGHT-STRAW DOMAIN (2001): *Butlin's Holiday Camp-A Brief History...*(versió d'internet: <http://www.light-straw.co.uk/butlins/history1.html>)
- URTEAGA, L. (1980): «Miseria, Miasmas y Microbios. Las Topografías Médicas y el Estudio del Medio Ambiente en el Siglo XIX», *Geocrítica*, nº29, Barcelona: Universitat de Barcelona. (versió d'internet: <http://www.ub.es/geocrit/geo29.htm>).